№ 152 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 3 1905 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 3 № 152

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարւանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Ձեռագրութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Աւերածների վայրից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պարսկաստանի ներկայ դրութեան մասին. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կօշմարը.

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, երէկ, օգոստոսի 2-ին ժամը 5 1/2-ին կէսօրից յետոյ այցելեց Նորին Կայսերական Մեծութեան Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վորոնցով-Դաշկովին, ուղեկցութեամբ Գարեգին եպիսկոպոս Սաթունեան և Նահապետ եպիսկոպոս Նահապետեան սրբազանների ու թարգման—դիւանապետ Յուսիկ վարդապետի։

Կովկասի Փոխարքան ընդունելով Վեհափառին, առաջնորդեց կոմսուհի Վորոնցով-Դաշկովի ընդունարանը։ Վեհափառը յայտնեց, որ մտադիր լինելով շուտով վերադառնալ Էջմիածին, իր պարտքը համարեց գալ և հրաժեշտ տալ կոմսին և կոմսուհուն ու օրհնել նրանց և խնդրել մի և նոյն ժամանակ փութացնել եկեղեցական և դպրոցական հարցերի լուծումը, որին անհամբեր սպասում է բովանդակ հայ ազգը և հայոց եկեղեցին։

Կոմս Ի. Ի. Վորոնցով-Դաշկովը հաղորդեց Վեհափառ Կաթողիկոսին հետեւեալը. «Շատ ուրախ եմ հաղորդելու Ձեզ, որ ի նկատի առնելով Ձեր խնդիրը և յարգելով իմ միջնորդութիւնը, Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց նպաստաւոր մտքով վճռել հայոց եկեղեցական կալուածների վերադարձման և հայ դպրոցների բացման հարցը։ Թագաւոր Կայսրը հաստատել է այդ մասին արած իմ զեկուցումը»։

Լսելով այդ ուրախալի յայտնութիւնը, Վեհափառ Կաթողիկոսը, օրհնելով Թագաւոր Կայսրին, ասաց, որ ինքն համոզված էր Թագաւոր Կայսրի առ հայոց ազգը և եկեղեցին ունեցած գութի մասին, բայց կայսերական շնորհի ստանալը իր, Փոխարքայի ջանքերին է պարտական, ուստի և նորից օրհնում է նրան ու ամուսնուն։ Մի և նոյն ժամանակ Վեհափառ Կաթողիկոսը հարցրեց, կարող է կայսերական այդ արդարադատ որոշումը անմիջապէս հաղորդել Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքին և թեմական առաջնորդներին։ Փոխարքան պատասխանեց, որ կարող է։

Խօսակցելով մօտ 35 րոպէ կոմսի և կոմսուհու հետ, Վեհափառ Կաթողիկոսը հրաժեշտ տուեց և խաչակնքելով ու օրհնելով նրանց մեկնեց։

—

Վեհափառ Հայրապետի Դիւանատունը, հայրապետական հրամանի համաձայն, հեռագրական հաղորդագրութեամբ երէկ, օգոստոսի 2-ին, յայտնեց Կ. Պօլսի սրբազան պատրիարքին և բոլոր թեմական առաջնորդներին եկեղեցական կալուածների վերադարձման և դպրոցների վերաբացման մասին կայացած կայսերական ուկազի ստորագրումը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒԵՐԱԾՆԵՐԻ ՎԱՅՐԻՑ

—

Խանլըլար, յուլիսի 19-ին

Մեր այցելութեան առաջին տեղը Խանլըլարն է, որը այսօր աւելի քան ուշադրութեան արժանի է։

Արարատեան դաշտից յետոյ Շարուրի տափարակը կամ Արփա գետի հովիտն է այն բարեբեր տարածութիւնը, որը լրացնում է Երեւանեան նահանգի հարստութեան պակասը։ Ընդարձակ դաշտի վրա ձգված են 61 գիւղեր, որոնցից հայաբնակ միմիայն ութն են, մնացեալ 52 գիւղերը թրքաբնակ են։ Ազգաբնակութեան այսպիսի անհամաչափ քանակը ստեղծեց մի չարիք, որը ծաղկափթիթ մի դաշտ դարձրեց աւեան դաշտ։ Ութն հայաբնակ գիւղերից մէկը, Ուլիանորաշէնը ընկած է մի փոքր հեռու, Վայոց ձորից վազող Արփա գետի վրա, իսկ եօթը մնացեալ գիւղերը կազմելով մի խումբ, ընկած են գաւառի հարաւարեւմտեան մի սիրուն սարահարթի վրա իրանց ծաղկած տնտեսութեամբ։

Ահա այս ծաղկափթիթ շրջանում նոյնպէս բռնկել է գազանութիւնը և գործել մի սոսկալի աւեր։

Այդ մի բուռն հայ գիւղերին շրջապատող բոլոր թիւրքական գիւղերը իրանց ներկայացուցիչներով և խուժանով, մայիսի 31-ին, Ուլիանորաշէնի յարձակումից յետոյ, խուժում են միացեալ հայ գիւղերի վրա և սկսում աւերը։ Տարերային այդ խուժումի դէմ մի բուռն գիւղեր անզօր գտնելով իրանց, դատարկում են գիւղերը և հազիւ կարողանում են իրանց կեանքը ազատել ապաստարան գտնելով Խանլըլարում, խուժանին թողնելով ամեն բան, և տուն, և հարստութիւն։ 180 տուն 1050 հոգի ունեցող Խանլըլարում խռնվում են Վարմազիարցիք 170 տ. 1045 հոգով, Ալաբլուեցիք 120 տ. 760 հոգով, Բէշտազցիք 71 տ. 350 հոգով, Դաշարխցիք 32 տ. 210 հոգով, Թազա գիւղցիք 32 տ. 210 հոգով և Փարչէցիք 20 տ. 110 հոգով։ Ընդամենը 7 գիւղ 626 տուն 3655 հոգի։

Անտէր և անպաշտպան գիւղերը և հարստութիւնը կողոպտելով և այրելով չը բաւականացած, խուժանը յարձակվում է նաև Խանլըլարի վրա, բայց այդտեղ գտնում է դիմադրութիւն, որը տեւում է ամբողջ երեք օր։ Զօրքը անգամ խոյս է տալիս, բայց մի քանի հայ կտրիճներ տանում են իրանց կռիւը և բաւականին զոհ առնում։ Կատաղած ամբոխի բարկութիւնը թափում է դատարկված գիւղերի վրա և տեսարանը լրիւ դարձնում։

Ընդհարումների ժամանակ սպանվել են Խանլըլարից 1 հոգի, Վարմազիարից 6-ը, Ալաբլուից և Բէշտազից մի մի հոգի և Դաշարխից 2 հոգի ընդամենը 11 հոգի։ Այն ինչ թուրքերից հաշվում են սպանված հարիւրաւոր։

Տներ այրված են Խանլըլարում 1, Բէշտազում 2, Դաշարխում 3, Ալաբլվում 28 և վերջապէս Վարմազիարում 52։ Հեշտ է ասել այրված 52 տուն. աւերի մասին գաղափար կազմելու համար պէտք է տեսնել... Մենք գնացինք Ալաբլուն ու Վարմազիարը և տեսանք։ Սոսկալի էր։ Անցնում էք փողոցով, ոչ մի շշուկ, ոչ մի շունչ գիւղի մէջ։ Ամայի փողոցները, քանդված դռները, թափված լուսամուտները, այրված ու սևացած գեղեցիկ տների մնացորդները սոսկում, մի անբացատրելի երկիւղ են ներշնչում ձեր մէջ և մի ճնշման տակ աշխատում էք շտապով թողնել աւերող ձեռքի արդիւնքը և հեռանալ։ Տներ անգամ չը կան գիւղի փողոցներում. ինչ որ հնար է եղել, տարել են, ինչ որ չէ, կոտրել, փշրել, աւերել։ Պէտք էր տեսնել Վարմազիարի հողակոյտերի և փլվածքների մէջ գինու կարասների անվերջ, անհամար խեցիների կոյտերը, որ կարելի լինէր գաղափար կազմել թէ ինչ է թուրքի աւերող ձեռքը։

Այդ գիւղերը հարուստ գիւղեր են և կորուստները մեծ։ Վարմազիարցի Մարգար Բաբայեանցի վնասը մանրամասն ցուցակով հասնում է 10,755 րուբլի գումարի, իսկ Դաւիթ Մահտեսի Արզումանեանի վնասը աւելի ևս շատ—24,615 ր. 50 կ.։ Վերջինից տարել են խանութի ապրանքը—1400 պ. մաքուր բամբակ և այրել են 10 կտորները, 2 ձեռք տունը։ Թէ որքան է դաշտային կորուստները, այդ մասին աշխատում ենք նիւթեր հաւաքել։ Ազատ չեն մնացել նաև եկեղեցիները։ Բոլորը տակն ու վրա են։

Այդպիսի պայմանների մէջ 3655 հոգի երկու ամսից աւելի ապրում են Խանլըլարում միմեանց վրա թափված, չը վստահանալով գիւղերը գնալ։ Եւ վերջապէս ո՞ւր գնան, աւերակների մէջ ինչպէ՞ս ապրեն։ Գիւղում սոսկալի նեղվածք է և օդը խիստ ծանր. մեզ վրա թողեց մի սոսկալի տպաւորութիւն, երբ Երևանից ուղարկված բժ. Պապեանի և ուսանող Յովակիմեանի ղեկավարութեամբ սանիտարական խմբի հետ մի առ մի մտնում էինք տները։ Նեղուածութիւնից մարդիկ թափված էին միմեանց վրա, մի փոքրիկ սոխախ մեզ տարաւ մի փոքրիկ տուն, այդ տան մէջ ապրում էին 6 ընտանիք՝ 31 հոգուց բաղկացած։ Այսպիսի տեսարաններ շատ շատ էին։ Կային տներ, ուր զետեղված էին 10 նոյն իսկ 15 ընտանիքներ։ Առաւօտները Խանլըլարի կտուրները ներկայացնում էին մարդկային մարմնի կոյտեր։

Այսպիսի պայմանների մէջ զարմանալի չէ, որ բոլոր երեխաները համարեա անխտիր տառապում էին կարմրուկից, կապուտ հազից, փորլուծութիւնից և ջերմից։

Այդ շրջագայութեան ժամանակ ցցվեց մեր առաջ մի մարմնացեալ վիշտ, այդ հայ կինն էր, այրի Խանում Տէր-Սամփանեան, որի որդին—40 տարեկան Կարապետը—Բոսաջան գիւղում կոտոր կոտոր եղաւ, թողնելով մօր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿՕՇՄԱՐԸ

—

Կովկասից մեկնելիս խոստացայ գրել և մինչև այժմ չը գրեցի, կամ աւելի ճիշդ՝ չը կարողացայ գրել։

Անկեղծօրէն հաւատացած էի, որ ժամանակն ու տարածութիւնը, բոլոր մխացող վէրքերի այս երկու հզօր սպեղանիները, պիտի կարողանան մեր երկրի անբծված, կարմիր իրականութիւնը մշուշապատել իմ հոգում թէկուզ մի թափանցիկ շղարշով և նոր տպաւորութիւնները, նոր յոյզերն ու խոհերը կը լրացնեն մնացածը։

Որքան և բնական ու յատուկ է մարդկային ճակատագրին ցաւն ու տառապանքը, լացն ու արցունքը, բայց կեանքը ամբողջովին սևին չէ պատկանում։ Հոգեկան ու մտաւոր այլ պահանջներ, այլ իղձեր կան բարբեր խառնուր գեղեցիկ ու ուժգին, որոնք, որպէս ապառաժոտ ուղիները եզերող հոգեպարար ծաղիկներ, գունաւորում են մեր տրտմաշունչ գոյութիւնը, մի փոքր փայլ, մի փոքր գրաւչութիւն են տալիս իրենց յուղարկաւոր ընթացքին։

Եւ յետոյ յոյս կայ... [illegible] ու թեւաւոր յոյսը, որ թարմութեան ու վշտի օրերում պարարէջ ժպտով անցնում է մռայլված ճակատների վրայով, անցնում է անուշիկ շշունչով և մենք հաւատում ենք, թէ ամեն բան այսպէս չի մնայ, թէ աշխարհում չարիքն էլ տեւական չէ, սարսափն ու արիւնն էլ անցողական են, լացն ու տառապանքն էլ վախճան ունեն։ Հաւատում ենք, թէ կը փոխվի, կը փրկվի այս նզովքի հովիտը, որի անունն է աշխարհ։

Այսպէս էի մտածում և սխալվեցի. պատրանքները խայտաբղէտ թիթեռներ են։

Ժամանակը մեզ համար կանգ է առել. նա կարծես էլ չէ թաւալվում մեր երկնքի տակ, մեր երէկն ու այսօրը կրկնում են մի մահասարսուռ ճշդութեամբ։ Ո՞վ է տեսել մի պղտոր գետ, որի կրծքի տակ թաղված ժայռի վրա կոհակները գալիս են գալարվելու, փշրըվելու, միշտ միակերպ, միշտ նոյն տեղում։ Գետը խաղաղ է, թէ ալեծուփ, այդ մի և նոյն է, ժայռի գլխին ջրերի մշտական ալեկոծումն է, յարատև, անփոփոխ. թւում է, թէ նոյն ալիքն է, հազար տարվայ ալիք, որ նոյն տեղում մի անյայտ պատճառից մռնչում է, ոլորվում ու յորձանք տալիս։

Հազար հազար կոհակներ են թափ առած անցնում, գնում, և ժայռի վրա միշտ մրրիկը, դարերին այնտեղ կրծոտում, եռեռում է ինքն իրան։

Ո՞ր անիրաւ ձեռքն է թաղել այդ սև ժայռը մեր կեանքի գետի տակ, ո՞ր չար Աստուածը կամեցաւ, որ մեր տառապող ցեղի ստեղծագործական անսպառ էներգիան սիզիփեան աշխատանքի դատապարտվի։

—

Գրողի հոգին... տանջանքի հովիտ։

Մայիսեան մի գեղածիծաղ առաւօտ՝ երբ ողջ բնութիւնը խենդ ու բոյր էր, մի թռչուն տեսայ մի անգամ, մի վշտոտ ծիծեռնակ, որ համատարած կեանքի ու ցնծութեան մէջ համր էր կտրել և առաստաղի տակ ձեղունի վրա կծկվել անյոյս ու մենակ։ Խեղճի բունն էր աւերված և ձագերի դիակները ցաք ու ցրիւ փռված էին գետին։ Մի չար ձեռք աւերած ու արիւն էր սփռել այն փոքրիկ անկիւնում, ուր այնքան երկար ժամանակ սէրն ու խնդութիւնն էր բուն դրել, որտեղից ամեն առաւօտ մի անուշ ճռուողիւն ողջունում էր արևի ծագումը։ Եւ այժմ նոյն թռչունը լուռ սգում էր իր զաւակների մահը և ինքն էլ մաս մաս մեռնում էր նրանց հետ։ Եւ նրա երգը մեռել էր, ինչպէս իր սիրտը։

Քանի՜ անգամ եմ յիշել այն վտարանդի ծիծեռնակին...

Անմիջական ու խորունկ ցաւի մասին ողբեր յօրինելու համար մարդկային հոգին հընչիւններ չունի, նա զատանցում է կսկիծի մեծութիւնից և արտասուն սպանվում է ինչպէս ուժգին հարուածից փշրվող քնար։ Հնչիւններ կան, որոնց ոչ մի լար չէ դիմանում։

Նոր տպաւորութիւններ, նոր յոյզեր ու մտքեր երբէք տեղ չեն գտնում այն հոգիներում, ուր համատարած սև, ինչպէս մի չըղջիկ փռել է իր թևերը։

Քար լռութիւնն էլ մեծ ցաւի համար մի հնկայ երգ է և գերեզմաններին այնքան պատշած։

—

Խե՜ղճ մարդ. բոլոր արարածների մէջ միակ բանականը և ամենադժբաղդն է նա։ Նա միակն է, որ տարածութեան միջից գիտէ զգալ ու ապրել հեռաւոր յոյզերը. միակն է, որի հոգին նետի պէս ծխվում է անհունութեան մէջ և հորիզոնից հորիզոն սաւառնում, բայց և միակն է, որ ամեն տեղ իր հետ անբաժան մահն է ածում մի հեռաւոր ցաւ, ծածուկ, անբուժելի, յարատև. անձնական ցաւը գուցէ մաշվի օտար հորիզոնների տակ՝ տանելով մեր էութեան մի կտորը, բայց ցեղի տառապանքը մի կօշմար է, որից ազատվել անկարելի է։ Հազար տարիների ժառանգութիւնը շալակած, նա հետևում է քեզ քայլ առ քայլ, դանդաղ ու յամառ, հետևում է ու լալիս հոգուդ խորքում, խեղդում է քեզ, և կեանքդ կրծում կամաց-կամաց։

Հազար տարիներ առաջ մարդիկ են ծնվել, տառապել ու մեռել, հազար տարի յետոյ սերունդները լալիս են և մորմոքում նոյն երկնքի տակ, խանձարուրներ կան, որոնք կարծես մի և նոյնն են անթիւ սերունդների համար և ժամանակի ու տարածութեան մէջ մընում են անփոփոխ։

Անողորմ չէ՞ այն չարութիւնը, որ զգալու սքանչելի յատկութիւնն անգամ մարդկային հոգու համար տանջանքի աղբիւր է լինել։

—

Ո՞ւր դարերի ժառանգութիւնը...

Ալզասով անցնելիս գնացքի մէջ ինձ հետ ծանօթացան մի պաստոր և իր կինը։ Ուրախ, բարեսիրտ մարդիկ էին, և սակայն առանց գիտակցելու, որքա՜ն ցաւեցրին ինձ։ Իմանալով որ հայ եմ, նրանք երկուսն էլ ուրախաձայն բացականչութիւններ արձակեցին ամեն մէկը միւսին ընդհատելով՝ շտապում էր պատմել ինձ, թէ մեծ ջարդերի ժամանակ իրանք ինչ ու ինչ էին արել Հայաստանի որ-

վզին կինը և 2 որբերը։ Թշուառ մօր բերանը չէր բացվում, նրա վիշտը ծով էր, արտասուքի ծով. երկու օր խեղճ կինը բաղխում էր դռներ, իր գերի ընկած որդուն ազատելու համար, բայց իզուր, լսող չեղաւ, մինչև որ գետը առաւ բերեց դիակը։ Ահա այդ բոլորը պէտք է մեղմել և մխիթարել, իսկ դրա համար պէտք է դուրս գալ գուլումի աշխարհը, վշտերի աշխարհը։

Ա. Դօ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, օգոստոսի 2-ին

Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Վարչութիւնը այս ամառ իրան անմահացրեց մի զարմանալի որբասիրութեամբ։ Ես դրուատեցի այդ անմահութիւնը ինչպէս արժան էր համարում և ինչպէս թելադրում էր որբանոցի բժիշկ պ. Ա. Զարգարեանի հրատարակած նամակը, մի նամակ, որ սկզբից մինչև վերջը սարսափներով էր լցված։

Վարչութիւնը, շաբաթներ անցնելուց յետոյ, պատասխանեց բժ. Զարգարեանին, ինձ և իշխանուհի Թումանեանին։ Այդ նրա պարտքն էր։ Հասարակութիւնը պիտի իմանար թէ ինչ ունեն ասելու զարմանալի որբախնամները։

Ես միայն երկու խօսք կասեմ Վարչութեան այն հերքման դէմ, որ ուղղված է իմ հասցէին։

Բանից դուրս էր գալիս, որ պէտք էր կարդալ բժ. Զարգարեանի նամակը և չը վրդովվել։ Ես չեմ հետևել այդպիսի մի իմաստութեան, ես անպայման հաւատացել եմ և այժմ էլ հաւատում եմ պ. Զարգարեանի պէս մի հմուտ, բարեխիղճ մասնագէտի, և ահա Վարչութիւնը ասում է, որ ես «լուռ ուղտ եմ շինել»։

Ճիշդ և ճիշդ այդպէս, պ.պ. որբախնամներ։ Ճիշդ որ ձեր արածը լուի չափ է եղել, իսկ ես ուղտ եմ դարձրել։ Տեսնենք դուք ինչպէս էք վարվում այդ երկու մեծութիւնների հետ։

Երբ հարկաւոր է, դուք ուղտը լու էք շինում։ Որբանոցում ամեն ինչ կարգին է, ասում էք, փառք Աստուծու, որբերը հանդերձ «անկեղծ շնորհակալութեամբ» ունեն իրանց տրամադրութեան տակ Մուղնու բակը, եթէ այդ բաւական չը լինի, կայ հօ Արաս-Արադեան հրապարակը։ Կարծես ո՛չ Մուղնին, ո՛չ Արաս-Արադեան հրապարակը Թիֆլիսում չեն գտնվում, այլ հովասուն ամարանոցներ են։

Բայց երբ հարկաւոր է, ինքը, յարգելի Վարչութիւնը, լուն ուղտ է դարձնում, այն էլ ի՜նչպիսի ուղտ։ Ահա մի քանի ուղտեր։

Այս տարի Վարչութիւնը, ինչպէս ինքն է ասում, որբերին ամարանոց չէ ուղարկել լոկ այն պատճառով, որ պաշարված է եղել վախերով։ Առաջին վախ—սպասվող անկարգութիւններ։ Երկրորդ վախ—նոյնպէս սպասվող խոլերան։ Ընթերցողները, որոնք Թիֆլիսից հեռու են գտնվում, պիտի անշուշտ կարծեն, թէ ամբողջ քաղաքի ազգաբնակութիւնը իր երեխաների մասին ճիշտ նոյն հասկացողութիւնն է ունեցել, ինչ որբախնամ Վարչութիւնը։ Խնդրեմ ընթերցողին իմանալ, որ այժմ, երբ գրում եմ այս տողերը, Թիֆլիսի ամարանոցները լիքն են։ Հաւատացնում եմ, որ ոչ մի տարի այս ամառվայ պէս շատ ամարանոցաւորներ չեն գնացել Թիֆլիսից։

Ճիշտ է, ամառվայ սկզբում քաղաքի մէջ մի տեսակ երկիւղ էր տիրում, բայց Թիֆլիսեցիները շուտով տեսան, որ երկիւղը անհիմն է, ուստի խմբերով հեռացան անտանելի տօթերից։ Այդ ժամանակ մեր Բարեգործական Ընկերութեան Վարչութիւնը, իբրև բիւրօկրատիական հիմնարկութիւն, հարկաւոր չը համարեց փոխել վախերի ճնշման տակ կայացրած իր վճիռը և թողեց դժբախտ որբերին խաշվել յուլիսի սարսափելի տօթերի մէջ։ Իսկ այժմ նա արդարանում է լուն ուղտ շինելով, նրանով, որ մի ժամանակ, այս ինչ թւին, մարդիկ սպասում էին թէ անկարգութիւններ կը լինեն, թէ խոլերա կը լինի։ Արդարական երկսայրի ուղտ է մանաւանդ այդ խոլերայի երկիւղը, որ այժմ շահագործում է Վարչութիւնը, յոյս ունենալով, որ ընթերցողները մեզ չեն հաւատայ, այլ իրան, Վարչութեանը։ Յոյսը լաւ է։

Վարչութիւնը խռովութիւններից վախենալու մեծ պատճառներ է ունեցել։ Նա պատմում է, որ Թիֆլիսում անգամ որբերը երկու անգամ անախորժութիւնների են հանդիպել։ Որբերի միակ պաշտպանները երկու կին են, որբանոցի կառավարչուհին և նրա օգնականուհին։ Երևակայեցէք, ինչ կը լինէր այդ երկու կանանց դրութիւնը, մանաւանդ ի՜նչ կը լինէր որբերի դրութիւնը, եթէ գիւղում յանկարծ յարձակվէին նրանց վրա։

Սարսափ, միայն սարսափ։ Բայց Աստուած ողորմած է, պ.պ. որբախնամներ։ Փոխանակ այդպիսի բաներ երևակայելու, աւելի լաւ չէ՞ր լինի մտածել, որ որբերը մի հայ գիւղում, քաղաքից մօտ, աւելի ապահով կը լինէին, քան նոյն իսկ Ալէքսանդրեան այգում։ Եւ վերջապէս, ինչո՞ւ միայն երկու կին պիտի լինեն որբերի պահապանները։ Նոյն իսկ սովորական, ոչ երկիւղալի ժամանակները կարելի՞ է այդպիսի պահապաններով բաւականանալ։ Եւ ո՞վ էր արգելում ձեզ ունենալ տղամարդ պահապաններ։ Միթէ միջոց չունէք։ Լաւ որ Թիֆլիսի փողոցներում գտնվել են մարդիկ, որոնք ազատել են որբերին անախորժութիւններից։ Իսկ եթէ չը լինէին։ Ո՛չ, որբախնամ պարոններ, դուք մեզ ամենևին չը վախեցրիք ձեր պատմած սարսափներով, այլ միայն զարմացրիք...

Եւ Վարչութիւնը այնքա՜ն անկարող է իր անմիջական պարտաւորութիւնների մէջ, գոնէ հրապարակով, լրագրի մէջ, փայլել է իբրև գրական ատտեստացիաներ բաժանող։ Նա խօսում է իմ գրչի առանձնայատկութիւնների մասին։ Ես կը զարմանայի այդ տարօրինակ պաշտօնի վրա, եթէ հերքման տակ չը տեսնէի և իմ բարեկամ պ. Տ. Յովհաննիսեանի ստորագրութիւնը։ Նախագահական ծիրանիի մէջ էլ, որբանոցի ցաւերը բուժելիս էլ, պ. Յովհաննիսեան մնում է գրական քննադատ։

Ի՞նչպէս չը հիանալ...

Լ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կովկասի Փոխարքան ստացել է հետևեալ հեռագիրը Թագաւոր Կայսրից. «Սրտանց շնորհակալ եմ, կոմս, երկրի զօրքերից եւ ազգաբնակութիւնից շնորհաւորութեան եւ արտայայտուած զգացմունքների համար»։—Դա պատասխան է այն հեռագրի, որ Կովկասի Փոխարքան տուել էր Նորին Մեծութեան Անունով Թագաժառանգ Ցեսարեվիչի ծննդեան տարեդարձի առիթով։

—

Երէկ կէսօրից մի քիչ անց Թիֆլիս ժամանեց Վրաստանի նոր էկզարխը։ Ընդունելութիւնը հանդիսաւոր էր, համաձայն անցեալ օրերը «Մշակ»-ում հաղորդված մարշրուտի կամ կարգ ու կանոնի։ Մանրամասնութիւնները կը հաղորդենք վաղը։

—

Թիֆլիսի հայոց Բարեգործական Ընկերութեան վարչութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում մի հանգամանքի վրա։ Մեր խմբագրութեան շարունակ դիմում են Թիւրքահայ գաղթականներ, իրանց ընտանիքներով, որոնք փախել են Թիւրքիայից աղէտների ժամանակ և խնդրում են օգնութիւն։ Խմբագրութիւնը չունենալով իր տրամադրութեան տակ որ և է միջոց այդ գաղթականներին օգնելու, ուղարկում է նրանց Բարեգործական Ընկերութեան գրասենեակը։ Սկզբում ընկ. վարչութիւնը մերժում էր այդպիսիներին, առարկելով թէ չունի նոյնպէս միջոցներ և եթէ ունենայ էլ, իրաւունք չունի իր կանոնադրութեամբ օգնել այդ գաղթականներին։ Սակայն, երբ երկրիս բարձր իշխանութիւնը յանձնեց Բարեգ. Ընկերութեան 8000 ր. գործադրելու Թիւրքահայ գաղթականների համար, մենք կարծում էինք, որ վարչութիւնը կը շտապէ տնօրէնութիւններ անել և գործադրել իրան յանձնած գումարը։ Այդ նկատումներով էլ մեր խմբագրութեան դիմող Թիւրքահայ գաղթականներին խորհուրդ ենք տալիս ամեն անգամ դիմել վարչութեան, սակայն, ցաւ ի սիրտ պէտք է ասենք, որ ընկերութեան գրասենեակը գրեթէ միշտ փակ է լինում. գոնէ մեր ուղարկած խնդրատուները վերադառնում են, յայտնելով որ վարչութեան անդամները ամարանոց գնացած լինելով, ծառան պատասխանում է, թէ պէտք է սեպտեմբերին գալ, երբ պարոնները վերադարձած կը լինեն։ Ուրեմն խեղճ Թիւրքահայ գաղթականները պէտք է սպասեն որ հայոց Բարեգ. Ընկ. վարչութեան անդամները վերադառնան ամարանոցից և ապա բարեհաճեն զբաղվել նրանց խնդրով։ Իսկ մինչև այդ՝ վարչութեան անդամները շատ մեծ զբաղմունք ունեն.—միմեանց դէմ յօդուածներ գրել, միմեանց մեղադրել...

—

Պետերհօֆի խորհրդակցութիւնը, որ քննում էր ժողովրդական ներկայացուցչութեան հարցը, իր ձեռքի տակ ունէր այդ առիթով նախագիծ — Բուլիգինինը և Կրիժանովսկունը։ Այս վերջին նախագիծը մշակված և ներկայացված էր «ռուս մարդկանց դաշնակցութեան» անունից։ Դրա քննութեան համար յատուկ խորհրդակցութեան մասնակցելու կոչված էին կոմս Բոբրինսկին, սենատոր Նարիշկինը, Ստիշինսկին և Կլիւչեվսկի ու Գալյով պրոֆէսորները։ Խորհրդակցութիւնը, երկար վէճերից յետոյ, նախապատւութիւն տուեց Բուլիգինի նախագծին։ (Р. Сл.)

—

Առաջիկայ ուսումնական տարուց սկսած գիմնազիաների երկու բարձր դասարաններում ներմուծվում է օրէնսգիտութեան դասատւութիւն։ VII դասարանում այդ առարկային պէտք է յատկացվի մէկ դաս, VIII-ում 2 դաս։ Դասընթացի մէջ մտնելու է պետական, քաղաքացիական և քրէական իրաւունքը։ Ծրագիր կազմելիս աչքի առաջ են ունեցել այն, որ ամեն մի կրթված մարդ որոշ տեղեկութիւններ ունենայ պետութեան մէջ գործող օրէնքների և նրանցից բղխած պետական կազմի մասին։ Ծրագրին կցված բացատրական գրութեան մէջ դասատուներին խորհուրդ է տրված աշակերտներին չաւանդել իրաւագիտական հակաճառութիւններն ու տեսական նրբութիւնները, այլ բաւականանալ միայն ամենաանհրաժեշտ ու դրական սկզբունքներով։

—

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը իր շրջանների հոգաբարձուներին շրջաբերական է ուղարկել, որով հաղորդում է որ որ և է դպրոցում ընդունված դասագիրքը 3 տարուց առաջ չէ կարելի փոխել։ Բացի այդ՝ ձեռնարկների փոփոխութիւնը թոյլ է տրվում միայն մանկավարժական ժողովի հաճութիւնով։

—

Ինչպէս հաղորդում է «Пет. Газ.» լրագիրը, Պետերբուրգում կազմված է մի յատուկ յանձնաժողով, որը պէտք է քննէ աւագ քահանայ Իօանն Սէրգիեվի (Կրօնշտադտսկու) գործունէութեան մութ կողմերը։

—

«Сам. Кур.» լրագիրը հաղորդում է, որ Սամարայում բեռնակիրը կասկածելով երկու Թուրքերի արկղների վրա, որ դնում էին նաւը Բաքու տանելու համար՝ յայտնում է ոստիկանութեան։ Մի ոստիկան հետևում է նրանց։ Թուրքերից մէկը, նկատելով որ իրանց հետևող կայ, կանչում է մի կողմ ոստիկանին և 3 ր. կաշառք է առաջարկում։ Ոստիկանն այդ բանը հաղորդում է պրիստաւին, որը հրամայում է բաց անել կասկածելի արկղները։ Նրանց միջից դուրս են գալիս թիթեղեայ արկղներ, որոնց մէջ զետեղված են լինում Բերդանի և այլ տեսակ հրացանների փամփուշտներ։ Ապրանքն էլ, երկու Թուրքերն էլ ձերբակալված են։

—

Ինչպէս տեղեկացել է «Н. Ж.» լրագիրը, ոստիկանութեան դէպարտամէնտի նոր դիրէկտոր Գարինին յանձնված է ոստիկանութեան լիակատար վերակազմութիւնը։ Քաղաքական գործերի բաժինն իր ձեռքը կառնէ փոխ դիրէկտոր Րաչկովսկին, որը մասնագիտօրէն

բերի համար։ Եւ որքան շատ բան էր արված Տէր Աստուած, քարոզ եկեղեցիներում, կոտորվողների փրկութեան համար աղօթքի հրաւէր, որբերին սովից ազատելու համար դրամական ժողովարարութիւն և մինչև իսկ սրտացաւ համակրութիւն դէպի տառապող ազգի ազատագրական յուսահատ, հոյակապ ճիգերը։

Անծանօթներ էինք, օտարներ, դիպուածով հանդիպեցինք իրար կեանքի մեծ ճանապարհին, և արդէն ես նրանց պարտական էի... պատմում էին պատմում, թէ որքան եմ պարտական և ես հոգուս մէջ լալիս էի, որ ծընված եմ պարտական լինելու անծանօթ ճամբորդներին անգամ։

—Բայց սա ի՞նչ բան է պարոն, ասաց յանկարծ կինը, ձեզ այժմ էլ Կովկասում են կոտորում, Բագւում...

Ես չը թողեցի որ շարունակէ, մի բան ասացի, չեմ յիշում ի՞նչ, բայց լաւ գիտեմ, որ ասածս կարկամ եղաւ և ես կարմրեցի երեխայի պէս։

«Խեղճ ժողովուրդ» մռմռացին մարդ ու կին և լռեցին։

Եւ ես մտածում էի. ահա բարի պաստորն ու իր կինը այսուհետև Կովկասում կոտորվող քրիստոնեաների համար աղօթքներ ու ժողովարարութիւն կանեն, դարձեալ հայ որբերին ապաստարաններ կը հիմնեն, և երբ տարիներ յետոյ մի այլ հայ տեսնեն, ուրախաձայն բացականչութիւններ կարձակեն, կը պատմեն իրանց արածները։ Եւ այն դժբաղդ հայը, ինձ պէս խորտակված, ինձ պէս ամօթահար իրեն պարտական կը զգայ անծանօթ մարդուն, անծանօթ աշխարհում։

Ո՞հ դարերի ժառանգութիւնը։

—

Մինխէնի կայարանում մի երիտասարդ գերմանացի ինձ ֆրանսիացու տեղ ընդունեց և առանց ժամանակ տալու որ բերան բանամ, սկսեց հիացմունքով, յափշտակութեամբ խօսել «մեր» մեծ և ազնիւ ազգի, «մեր» Հիւգօների, Ռընանների, Միշլէների մասին։

—Հայ եմ ասացի, և ոչ ֆրանսիացի։

—Հըմ, հա՛յ էք... նրա յափշտակութիւնն անցաւ և մի փոքր լռեց, գետին նայեց, և շարունակեց նենգ ժպտով.

—Ասում են, որ դուք շատ դժգոհ էք մեր կայսրից։

—Չափազանց շատ, նա իր բարեկամութեամբ քաջալերում է սուլթանին կոտորածներ սարքելու։

—Օ՜ ոչ, ոչ, մենք ձեզ չենք կոտորում, «մեր կայսրը բարի է», թիւրքերը և դուք, այդ մեր գործը չէ.... օ՜, ոչ, ոչ, այդ անկարելի է... բայց ներեցէք, վրա բերեց նա այս անգամ դարձեալ նենգ ժպտով, ներեցէք, ձեզ կոտորում են նաև Կովկասում, այնտեղ կարծեմ մեր կայսրը...

Ես էլ չը լսեցի, թէ նա ինչպէս վերջացրեց, զգացի, որ մի ցուրտ բան ինչպէս մի թաց գորտ մէջքովս անցաւ, իջաւ, իջաւ և սառեցրեց ամբողջ մարմինս։

«Նզովված ճակատագիր» մրմնջացի ես. և վեր կացայ։

Գնացքը մեկնում էր։

—

...Փարիզ եկայ. իսկոյն գնացի հայոց նոր եկեղեցին տեսնելու. օրը կիրակի էր, հոգեհանգիստ կար և... «Կովկասի հայ նահատակների համար» ինչպէս ասված էր ազդի մէջ։ Փոքրիկ եկեղեցին լիքն էր. ներկայ էր Պարիզի հայկական grand monde, ակնեղէն վաճառող մեծահարուստ պարոնները, որոնց համար ազգը «Մանթաշօֆֆին կառուցած սև հոյակապ մատուռին» մէջ կամփոփվի։

Դասից երգում էին «տէր ողորմեա՛, տէր ողորմեա՛»։ Բագւուց Պարիզ նոյն ողբն էր, նոյն հեծեծանքն էր, նոյն լացը։ «Տէ՛ր ողորմեա՛»։ Ես ատում եմ այդ նախադասութիւնը, նրա յօրինողին, նրա թելադրող ոգին։ Հիասթափութեան կսկիծը, որքան և նա դառն լինի, ես գերադասում եմ այդ սպանիչ «ողորմեա»-ին կապված յոյսի հետ։ Թող մեր հոգին մխվի տանջանքի մէջ և բրօնզի պէս կարծրանայ, թող ամբողջ դարեր մեր գանգի վրա բաղդի հարուածները փշրվեն ժայռի գլխին ընկնող ջրվէժի պէս, միայն ազատվենք այդ «տէր ողորմեա»-ից, որ հազար տարիներ հնչվում է մութ ու խոնաւ կամարների տակ, հազար տարիներ մեր ճակատները խոնարհում, տրորում է փոշոտ սալերի վրա՝ առանց որ մեր ծով տառապանքը մազի չափ մեղմանայ։

«Տէ՛ր ողորմեա»...ո՞վ կազատէ մեզ դիակների այս զարհուրելի երգից։

—

Հոյակապ շէնք է, ասում են մօտ 1/2 միլիօն է նստել Մանթաշեանի եկեղեցին։ Զգուշանալու է սակայն այստեղ Պարիզում հայ գաղութի շրջաններում նկատել, որ եկեղեցին շինելուն դէմ չը լինելով հանդերձ, ազգի ներկայ տագնապալից շրջանում այդ խոշոր գումարին գուցէ աւելի նպատակայարմար գործադրութիւն կարելի էր տալ։ Պատասխանը մի յանդերգ է՝ «հոյակապ մատուռ մը Պարիզին մէջ ազգին պատիւն է և փառքը միանգամայն»։

Եւ այդ ազգը... նա տասնեակ տարիներ է, ինչ մարթիրոսվում է Մուշի հարթութեան, Սասունի բարձունքների վրա և մեր արիւնոտ հայրենիքի հազար անկիւններում։ Երևանեան նահանգում տասնեակ հազարներ են «կովկասահայ արիւնակից եղբայրները» որոնք արիւնի միջից անցնելով այժմ մոխիրների վրա են նստել, սովամահ լինելու վտանգի մէջ։ Պարիզի հայ գաղութն այդ գիտէ, նա մինչև իսկ պէտք էր համարել եկեղեցի գալ և «տէր ողորմեա» լսել նահատակվածների հոգու համար։ Ի՞նչպէս եղաւ, որ այդ ակնավաճառ մեծատուններից և ոչ մէկը պէտք համարեց հազարաւոր դժբաղդ եղբայրակիցների համար հանգանակութիւն սկսել մի թեկուզ փոքրիկ գումարով՝ տառապողների օգնութեան հասնել։ «Ազգին պատիւը» Ժան-Գուժօնի փողոցի մատրան չորս պատերը չեն, այլ այն ձեռքերը, որոնք կը գան սրբելու հայրենիքը ողողող արիւնն ու արցունքը։

Տխրութեամբ ու ցաւով՝ նայում էի, թէ ինչպէս հոգեհանգստից յետոյ մէկ մէկ դուրս են գալիս ժամաւորները անյոյզ, ինքնագոհ դէմքերով հեռանում. են զանազան կողմեր, լուծվում, կուլ են գնում հսկայ քաղաքի անծայր փողոցներում։ Եւ ինձ թւում էր, թէ դեռ երէկ հողից կորած այդ մարդիկ՝ արդէն կորան անդառնալի կերպով։

Մեծածախս տաճարներ կառուցանել, երբ ազգը մեռնում է սովից, տէր ողորմեաներ ասել, երբ գետի պէս արիւնն է վազում մայր հայրենիքում, սա էլ հին ցաւ է։

Դարերի սև ժառանգութիւնն է այս։

Փարիզ

Ա. Ահարոնեան

ուսումնասիրել է հետախուզական կամ լրտեսական բաժնի կազմակերպութիւնը Արեւմուտքում:

—

Լուրերին նայելով, ասում է «Русь»-ը, մօտ ժամանակներս մի սենատոր է ուղարկվում նայելու և վերքննելու վարչական և դատական կարգով աքսորված կամ բանտարկված քաղաքական յանցաւորների բանտարկութեան և բուն բնակման վայրերը։ Ասում են, որ մի ուրիշ սենատոր էլ ուղարկվում է քաղաքական յանցաւորների աքսորավայրերը առաջին սենատորից անմիջապէս յետոյ։

—

Թիֆլիսից հեռագրում են «Р. Сл.» լրագրին յուլիսի 27-ին. «Կովկասի փոխարքան անհնար համարեց թոյլատրել քաղաքագլուխ Վերմիշեանին ընդունել քաղաքային դումային զեմստվային և քաղաքների գործիչների Մոսկվայում կայացած ժողովների արդիւնքները»։

—

Վարշաւա-Վիեննա երկաթուղու պաշտօնեաները խնդրել էին թոյլատւութիւն իրանց գծի երկաթուղային տեխնիկական դպրոցում դասաւանդութիւնը կատարել լեհական լեզուով։ Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը մերժել է այդ խնդիրը։

—

Լուրերին նայելով, ասում է Р. Сл. լրագիրը, ժողովրդի ընտրեալների հրաւէրը կը կայանայ ոչ թէ յուլիսի 30-ին, այլ օգոստոսի 9-ին։ Ենթադրում են, որ այդ ժամանակ արդէն պարզված կը լինի խաղաղութեան կամ պատերազմի հարցը։

—

Անցեալային գլխաւոր վարչութիւնը միջնորդել է Կովկասի Փոխարքային, որ կարճ ժամանակում տեղեկութիւններ տրվին իրան թէ արդեօք կարելի է ակցիզ ենթարկել նաւթը և նաւթային իւղերը։

—

«Слово» լրագիրը լսել է, որ ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ հարց է յարուցված ոստիկանների պաշտաւոնէութեան ենթարկել, երբ վարչական բարձր պաշտօնեաների անձի դէմ ոտնձգութեան փորձեր լինեն։

—

Գօլտայից հեռագրում են «Р. Сл.»-ին յուլիսի 26 ին. «Այստեղից մակնած պահեստի զինւորները մեծամեծ վնասներ հասցրին մանր առեւտրականներին։ Վնասվածները դումայի միջոցով պահանջ են յայտնում զինւորական և քաղաքացիական վարչութիւններին»։

—

Վլադիմիրի նահանգի Սուդոգոդեան գաւառի մասերից մէկում, ասում է «С. От.» լրագիրը, գործում է զեմսկի գլխաւոր Բուլգակովը։ Վերջին օրերս այդ գլխաւորը հրամայեց ձերբակալել իր իրաւասութեան տակ եղած բոլոր վայրերը զեմսկի վարչութեան կամ ոստիկանական ուղարկած բոլոր ծրարները։ Այդ ծրարներով ուղարկված էր Թագաւոր Կայսրի յունիսի 6-ին արտասանած ճառը Պետերհոֆի պալատում, ուղղված զեմստվային գործիչներին։ Ուսցկաւան արտասանել էր տուել այդ ճառը և ուղարկել գիւղերը ժողովրդի մէջ տարածելու համար։ Իսկ գլխաւորը բարենաձև էր ձերբակալել տալ։

—

Սաբուրթալօ կոչված Թիֆլիսի արուարձանում յուլիսի 31-ի գիշերը 5 հոգի զինված աւազակներ բռնութեամբ ներս են մտել Բօցոեանի և Թաթօյեանի հացագործարանները և կողոպտել են։ Աւազակներից մէկը ձերբակալված է, իսկ միւսները փախել են։

—

Յուլիսի 30-ին Բաթումում, ասում է «Черн. Вѣст.» լրագիրը, երեկոյեան ժամը 8-ին հրացանի մի հարուածով սպանվեց Բոռչէլլի գործարանի ծառայողներից մէկը Ի. Ս. Կրասովսկին, երբ սառով գնում էր քաղաքից դէպի իր ամարանոցը։ Ենթադրում են, որ սպանողը [illegible] է և սպանել է վրէժ լուծելու համար։

—

Մօտ ապագայում ասում են մայրաքաղաքի լրագիրները, Պետերբուրգի քաղաքագլուխը կը հրաւիրէ մի խորհուրդ, որով կարգվելու [illegible] տեխնիկները յանձնաժողովը կը մշակէ [illegible] ... [illegible] Որոշված տեսակներից դուրս ձեռնարկայա բանեցնողներից առնելու կանոնը։ Այսպիսի միջոցներով կարծում են, որ կարելի է արգելել ձեռնարկայաների [illegible] կործանման միջոց, ինչպէս այդ

արվել է Ռուսաստանի հարաւային քաղաքներից մէկում։

—

Մաքսիմ Գօրկին իր ընկերական շրջանում կարդացել է իր «Արեգակի որդիներ» վերնագրով նոր թատերական աշխատութիւնը, որի համառօտ բովանդակութիւնը հետևեալն է։ «Արեգակի որդիներ» խօսքերի տակ հեղինակը հասկանում է մաքի գեղարուեստագէտներին և արիստօկրատներին՝ մարդիկ, որոնք բարձր և գաղափարական նպատակների համար են ծնվել։ Դրամայի գլխաւոր գործող անձինքն են մէկ գեղարուեստագէտ և մէկ ուսուցչապետ։ Առաջին հերոսը կեանքի մէջ ճանաչում է միայն գեղեցկութիւն, իսկ երկրորդը միայն ճշմարտութիւն։ Այդ երկու գործող անձինքը դրա համար կեանքի մասին տարբեր հայեցակէտեր ունեն։ Բացի դրանից Գօրկին իր դրամայում դուրս է բերում մի շարք սովորական, մանր, մեծ մասամբ կամազուրկ մարդկանց, որոնց թւում և մի քանի «բօսեակներ»։ Իր դրամայով հեղինակը հարուստ նիւթ է տալիս դերասաններին։ Գլխաւոր հերոսները՝ գեղարուեստագէտը և ուսուցչապետը երկար մօնօլօգներ են ասում գեղեցկութեան և ճշմարտութեան մասին։ Դրաման գրված է շատ սահուն լեզուով։ Այդ պիէսան Մոսկվայի գեղարուեստական ընկերութիւնը աշնանը կը ներկայացնէ Մոսկվայում։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

—

Ի՞նչ է Պարսկաստանը ներկայումս և ի՞նչ պէտք է լինի նա ապագայում, ահա այն հարցերը, որոնցով հետաքրքրվում են թէ եւրոպական և թէ բուն պարսկական մամուլը, մանաւանդ այժմ, երբ Հեռաւոր-Արևելքում երկու զօրեղ պետութիւնների մէջ տեղի ունեցող պատերազմի այս կամ այն կերպ վերջանալը որոշ ազդեցութիւն պէտք է ունենայ նաև Պարսկաստանի վրա և որոշէ նրա քաղաքական ու տնտեսական ապագան։

Եւրոպական մամուլի օրգանների մեծ մասը հաւատացած է, որ հեռու չէ այն ժամանակը, երբ Պարսկաստանը վերջապէս եւրոպական տէրութեան կերպարանք կըստանայ, որովհետև նա այժմ առաջադիմում է թէ մտաւոր և թէ նիւթական տեսակէտից։ Եթէ հաւատանք այդ թերթերին, մօտիկ ապագայում Պարսկաստանի թէ քաղաքական և թէ տնտեսական վիճակը բաւական նախանձելի պէտք է լինի։ Մի խօսքով բոլորովին զրաւիչ է վերոյիշեալ մամուլի պատկերացրած ապագայ հեռանկարը երբեմնի փառաւոր Իրանի և ներկայ ոչ այնքան նախանձելի Պարսկաստանի վերաբերմամբ։

Պարսկական մամուլը, ընդհակառակը, բոլորովին բացասական գոյներով է նկարագրում Պարսկաստանի ներկան և ապագան։ Բաւական է միայն ի նկատի ունենալ Հնդկաստանի Կալկաթա մայրաքաղաքում պարսկերէն լեզուով հրատարակվող «Հաբլ-Իւլ Մաթին» թերթի հաղորդած փաստերը, որպէս զի համոզվենք, թէ եւրոպական մամուլի կարծիքը Պարսկաստանի թէ ներկայի և թէ ապագայի մասին որքա՜ն սխալ և չափազանցրած է։ Պարսկական այդ լրագիրը յաճախ է իր ընթերցողների առաջ բանում Պարսկաստանի դառն իրականութեան տխուր էջերը, որոնց հիման վրա նա անպատասխան եզրակացութիւններ է հանում։

«Հաբլ Իւլ-Մատին»-ը, որ պարսկական մամուլի ամենաազդեցիկ օրգաններից մէկն է, Պարսկաստանի յետամնացութեան գլխաւոր պատճառը որոնում է այն եւրոպացիների տիրապետութեան մէջ, որոնք զանազան ասպարէզներում ազդեցութիւն ունենալով Պարսկաստանում խանգարում են այդ երկրի բնական և նորմալ զարգացումն և աճումն։ Նա բոլորովին ցանկալի չէ համարում Պարսկաստանի շահերի համար այն փաստը, որ պարսից տէրութեան ֆինանսական մասի բարձր կառավարութիւնը յանձնված է բելգիացիներին և կենտրոնական իշխանութիւնը իր անհեռատեսութեան և անհոգութեան շնորհիւ տէրութեան ծախսերն է աւելացնում, որի հետևանքը տէրութեան ներկայ պարտքերն են։ Բայց հարկաւոր է այստեղ ասել, որ «Հաբլ-Իւլ-Մատին» լրագրի բելգիացիների մասին ունեցած կարծիքն մեծ մասամբ անհիմն է և միայն արտայայտութիւն է պարսից ժողովրդի մասսայական ամբոխի նախանձի։ Փորձը արդէն ցոյց է տուել, որ պարսից տէրութեան եկամուտները բելգիացիների, նամանաւանդ պօստհեռագրական մինիստր Նօսի շնորհիւ աւելացել

և մի շարք աւելորդ ծախքեր են կրճատվել։ Բայց ճիշդ է «Հաբլ-Իւլ-Մատինի» այն նկատողութիւնը, որ Պարսկաստանի ազգաբնակութեան մեծագոյն մասը սիստեմատիքաբար աղքատանում է, գիւղացու աշխատանքը չէ արդիւնաբերվում և հարկատւութեան աննորմալ սիստեմը կեղեքում է ժողովրդին։ Պարսից տէրունական կազմակերպութեան մէջ կարելի է մի քանի օգտակար ռեֆօրմներ մտցնել, ճշդութեամբ նկատում է վերոյիշեալ թերթը։ Այդ տեսակէտից մեծ պարտականութիւն է տրված բելգիացիների վրա, բայց նրանք միայն մինիստրական ռոճիկներ ստանալով ոչինչ չեն անում այդ տեսակէտից։ Նրանք օգտվելով Շահնշահի կառավարութեան վստահութիւնից, միայն իրանց մասնաւոր գործերն են առաջ տանում։ Դրանից պարզ երևում է, որ պարսկական լրագիրը ոչ թէ սկզբունքով հակառակ է եւրոպական կուլտուրային, որ կարող է Պարսկաստանի վերաբերմամբ բարենորոգչական ահագին դեր կատարել, այլ եւրոպացիների տնտեսապէս ճնշելուն, որ երկիրը տանում է դէպի իր քայքայումը։ «Հաբլ-Իւլ-Մատին» լրագիրը կասկածանքով է վերաբերվում Պարսկաստանում ապրող և մեծամեծ պաշտօններ ունեցող եւրոպացիների բարեկամութեան վրա, որոնց դէմ նա շարունակ պրօպագանդա է անում և պէտք է ասել, որ այդ առանց հետևանքի էլ չէ մնում։ Այդ լրագիրը, որի կարծիքը մեծ հեղինակութիւն է վայելում բուն պարսկական շրջաններում, շատ անգամ ժողովրդին բողոքել է տալիս կառավարութեան դէմ ի վնաս եւրոպացիների։ Այսպիսի մի բողոք արտայայտեցին այս տարի պարսիկ վաճառականները, երբ դեռ Մուզաֆֆէր-Էդդին Շահը չէր ճանապարհվել դէպի Եւրոպա։ Այդ բողոքը գլխաւորապէս բելգիացի Նօսի դէմ էր, որը վերջ ի վերջոյ Թեհրանի ոստիկանութեան շնորհիւ ճնշվեց, նամանաւանդ, որ Շահը ապագայի համար մի քանի զիջումներ խոստացաւ Թեհրանի պարսիկ վաճառականներին։ Շատերը և մէջի այլոց «Тифл. Листокъ» լրագիրը կարծում են, որ այդ բողոքի հետևանքը եղել է և այն, որ պարսկական մաքսատներում ծառայող բոլոր հայերին արձակել են։ Բայց դա բոլորովին սխալ է, որովհետև այս տարվայ ընթացքում Պարսկաստանի զանազան քաղաքների մաքսատներից միայն 2—3 հայեր են արձակել, այն էլ իրանց կարծիքով շատ յարգելի պատճառներով։

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը պարսկական մամուլի գլխաւոր օրգանների շնորհիւ ներկայումս մեծ դիմադրութիւն է նախապատրաստվում եւրոպացիների դէմ, որը Պարսկաստանի ապագայի համար մեծ վնասներ է սպառնում։ Եւ պէտք է ասել, որ պարսից մամուլի այդ պրօպագանդան գործնական հետևանքներ կունենայ։ Դրան ապացոյց կարող է ծառայել պարսից ժամանակակից ինտելիգենցիայի (եթէ գոյութիւն ունի) այն ձգտումը, որով նա աշխատում է միջոցներ գտնել Պարսկաստանը եւրոպացիների ազդեցութիւնից ազատելու համար և տէրութեան մէջ ռէֆօրմներ մտցնելը յանձնել հէնց իրան պարսիկ ժողովրդին։ «Հաբլ-Իւլ-Մատին» լրագիրը և ուրիշ բազմաթիւ պարսիկներ կարծում են, որ միայն այդ միջոցով կարելի է ձեռք բերել հին Իրանի ազգային-քաղաքական վերածնութիւնը։ Բայց այդ ձգտումը հազիւ թէ մօտիկ ապագայում իրագործվի, ինչպէս որ շատ ճիշտ նկատում է «Т. Л.» լրագիրը, որովհետև պարսիկները դեռ ևս անպատրաստ են առանց եւրոպացիների օգնութեան պատուաստել Պարսկաստանում այն ռէֆօրմները, որ մտադիր է ներկայ շահը մտնելու իր կառավարութեան յանձնված երկրում։ Դեռ երկար ժամանակ է հարկաւոր, որ Պարսկաստանում ժողովրդական կանոնաւոր կրթութեան շնորհիւ նախապատրաստվի մի կրթված սերունդ, որ կարողանայ իր ժողովրդի վերածնութեան գործը սկսել և աջողութեամբ առաջ տանել։ Բայց ներկայումս դժբաղդաբար ժողովրդի կրթութեան գործը դրված է Պարսկաստանում ամենախախուտ հիմքերի վրա և չը կայ նոյն իսկ մի կանոնաւոր բարձրագոյն դպրոց, որտեղ աւարտողները կարողանան իրանց քաղաքակրթական գործունէութեամբ և միւսիայով օգտակար հանդիսանալ պարսից ժողովրդին, որի ներկայ վիճակը աւելի քան աննախանձելի է։ Հարկաւոր է եւրոպական տիպի մի շարք դպրոցներ բանալ Պարսկաստանի բոլոր կողմերում, կրթել սերունդ և ապա մտածել առանց եւրոպացիների օգնութեան սկսել ժողովրդի վերածնութեան գործը։

Լ. Բաքայեան

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

1 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գեներալ Լինևիչի հեռագիրը յուլիսի 31-ին. «Յուլիսի 29-ին Եանգիլինի լեռնանցքի վրա արշաւող ճապօնացիները յետ մղվեցին՝ դեռ լեռնանցքին չը հասած։ Երէկ, յուլիսի 30-ին նշմարվեց նրանց նոր արշաւանքը Մանդարինեան պողոտայով, նրանից և երկաթուղուց արևմուտք։ Այդ երկու կողմից էլ ճապօնացիներն առաջ արշաւեցին մինչև Եանգիլինի լեռնանցքի, բայց ժամը 11-ին յետ մղվեցին»։

ՆԻՒ ՀԷՍՏԼ, 1 օգոստոսի։ Վիտտէն ասաց, որ շաբաթ օրը ճապօնացիները պատասխան չը տուին, բայց ներկայացրին հակա-առաջարկ 12 կէտից, որոնց մէկ-մէկ քննութիւնը գոնէ 3 շաբաթ կը տևէ։ Մինչև այժմ քննված է միայն առաջին կէտը։ «Մենք, ռուսներս,—ասաց Վիտտէն,—երբէք չենք ձգտում գինադադար կնքելու»։ Կիրակի օրը նիստ չը կայացաւ, որովհետև Վիտտէն ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9-ին ճապօնացիներին ներկայացրեց իր առաջարկը, որ նրանք դեռ քննում են։ Յուլիսի 30-ի նիստին վերջնականապէս քննվել է առաջին կէտը, որը հաւանօրէն Կօրէային է վերաբերվում։ Առաջին կէտի առիթով Վիտտէի և Կօմուրայի միջև տարաձայնութիւն այլ ևս չը կայ. իբր ապացոյց, որ Ռուսաստանն ուզում է զիջել մանջուրական երկաթուղին, ամերիկացիները մատնանիշ են անում այն բանի վրա, որ ռուսական դեսպանութիւնը տեղեկութիւն է հաւաքել Վաշինգտոնի արխիւում, թէ Ֆրանսիան ո՞րքան էր գնահատել իր երկաթուղիները Էլզաս-Լօտարինգիայում պատերազմական տուգանքի վճարման ժամանակ։

ՏՕԿԻՕ, 1 օգոստոսի։ Ռուսական «Պալլադա» կրէյսէրը յուլիսի 30-ին ջրի տակից հանվեց։

ՔՐԻՍՏԻԱՆԻԱ, 1 օգոստոսի։ Կէսօրին ժողովրդական քուէարկութեան արդիւնքը հետևեալն էր. 321, 197 ձայն միութիւն պահպանելու կողմն էր, 161 ձայն բաժանվելու դէմ։

ՆԻՒ-ԵՕՐՔ, 1 օգոստոսի։ Կիրակնօրեայ նիստը չը կայացաւ ոչ թէ կրօնական նկատումներից, այլ այն պատճառով, որ Վիտտէն պահանջեց, որ ճապօնական պահանջների բնագիրը, պաշտօնական թղթում ամփոփված՝ Կօրէային վերաբերեալ, կազմված լինի աւելի մանրամասն և պարզ։ Վիտտէն Կօմուրային ուղարկեց իր պայմանների նախագիծը Կօրէայի վերաբերմամբ, որը, նրա կարծիքով, բաւարարութիւն է տալու երկու կողմին էլ։ Կօմուրան հեռագրով Տօկիօ հաղորդեց Վիտտէի նախագիծը։

ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼ, 1 օգոստոսի։ Կերչի դումայի հրէայ ձայնաւորները հրաժարվեցին իրանց լիազօրութիւններից։ Դուման յայտնեց ցաւակցութիւն այդ առիթով։

ՄՕՍԿՎԱ, 1 օգոստոսի։ Քաղաքային ուպրաւան քաղաքի զանազան մասերում բաց է անում ժողովրդական ձրի գրադարաններ։

ՊՕՐՏՍՄՈՒՏ, 1 օգոստոսի։ Մինչև այժմ լիազօրների նիստերում ոչ մի անգամ պաշտօնապէս խօսք չէ եղել խաղաղութեան պայմանների մասին։ Քննութեան կարգը հետևեալն է. լիազօրները նախ քննում են սկզբունքի հարցերը, որոնցից կազմվում են արձանագրութեան հիմնական պունկտերը և արդէն այդ կէտերից մշակվում են խաղաղութեան պայմանները։

ՊԱՐԻԶ։ 1 օգոստոսի։ Պօրտսմուտից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, այնտեղ լաւատես տրամադրութիւն է տիրում։ Լաւատեղեակ շրջաններում ենթադրում են, որ երկու կողմերի վրա էլ արտաքուստ շատ զօրեղ ճնշումն է կատարվում դրսից։ Իսկ թէ այդ արտաքին ազդեցութիւնների նպատակն է ժամանակ վաստակել։—Ճապօնական մի քանի նաւեր մտան Օխոտեան ծովը, ընկղմեցին երկու տրանսպորտ և ռմբակոծեցին կառավարութեան շոգենաւը, որը կարողացաւ փախչել մտնել նաւահանգիստը։ Նաւապետը և 8 նաւաստիները մասամբ սպանվել, մասամբ վիրաւորվել են։ Վախենում են, որ ճապօնացիները զօրք ափ կը հանեն։

ՉԻՖՈՒ, 1 օգոստոսի։ Ինկօուի մօտ ընկղմեց դուրս թռաւ ճապօնական զօրքերով լի մի գնացք, սպանված և վիրաւորված են 150 զինւոր։ Ռէլսերի վրա գտնված է ուժանակի գիլզա, որ ցոյց է տալիս ոճրագործ փորձի գոյութիւնը։

ՆԻՒ-ԵՕՐՔ։ Վիլկէսբարրէ մեկնելուց անմիջապէս առաջ Րուզվէլտն ստացաւ մի սպառնական նամակ, որ նրա գնացքը ուժանակով օդը կը հանվի։ Այդ պատճառով գաղտնի

կերպով փոփոխեցին նրա գնացքի ժամանակը, գիշերվայ կանգ առնելու բոպէները և ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնվեցին։

ԼՈՆԴՈՆ, 1 օգոստոսի։ Էդուարդ Թագաւորն այս առաւօտ ուղևորվեց Մարիէնբադ։—Կալիսբի Ֆրանսիական էսկադրան մեկնեց անգլիական Պորտսմուտից։ Ամբողջ մամուլը շեշտում է ֆրանսիական էսկադրայի պատմական և քաղաքական նշանակութիւնը։

ԲԵԼՕՍՏՕԿ, 1 օգոստոսի։ «Варш. Дн.»-ի հաղորդածը, որ տներից ու բակերից կրակ էին արել զօրապահակների վրա, որ առլ ճանակի մի հարուածով Զելեօնի փողոցում սպանվել է մի զինւոր և որ կրակ էին անում ժանդարմական ռոտմիստրի և ոստիկանապետի վրա,—բոլորովին սուտ է։

ՎԻԷՆՆԱ, 1 օգոստոսի։ Էդուարդ Թագաւորը Իշլ կը հասնի օգոստոսի 2-ին և 3-ին կը մեկնի Մարիէնբադ։ Անցնելու ժամանակնա կայցելէ Գմունդէնում Կումբերլանդի հէրցօգի ընտանիքին։

ԹԷՀՐԱՆ, 31 յուլիսի։ Ռաանդուն ջանքերով խռովութիւնները Քիրմանում դադվեցին։ Պարսկաստանի զանազան կողմերից հաղորդում են, որ մորեխը փչացրել է ցանքսերը։ Տեղ տեղ սով է սպասվում։ Ջուլֆայում անյայտ չարագործներ կողոպտեցին ռուս ինժեներներին և տարան մօտ 50,000 րուբլի։

ԹԷՀՐԱՆ, 31 յուլիսի։ Հնդկաստանում լոյս տեսնող պարսից լրագիրները պահանջում են, որ պալատից պետութիւնը յետ գնէ Պարսկաստանում ռուսների շինած ճանապարհները և ինքը շահագործէ։

2 օգոստոսի

ՕԴԷՍՍԱ, 1 օգոստոսի։ Գալպէրին, Լապպէ և Ցիալկա դատապարտված քաղաքական յանցաւորների հաւատարմատարը վճռաբեկ բողոք տուեց նրանց տաժանակիր աշխատանքների դատապարտված լինելու դէմ։ Զինուորական պրօկուրօրը նոյն դատավճռի առթիվ տուեց վճռաբեկ բողոք, որ դատարանը գործադրում է մահվան պատժի փոխարէն տաժանակիր աշխատանք։

ՏՈՒԼՕՆ, 1 օգոստոսի։ Երէկ Տուլօնի մօտ գտնվող Լասէն քաղաքում ծովը էջեցրին ռուսական նաւատորմին յատկացրած չորս հական ականանաւերից երկրորդը։

ԿԱՆԷԱ, 1 օգոստոսի։ Ռուս զօրքի գնդապետ Ուրբանօվիչը պաշարման դրութիւն է յայտարարել Րէտիմնօ քաղաքում, ինչպէս անգլիական գնդապետը—Կանէայում և Կանդիայում։

ՕՏՏԱՎԱ, 1 օգոստոսի։ Կանադայի կառավարութիւնը հրաւիրեց Կօմուբային հաշտութեան բանակցութիւնները վերջացնելուց յետոյ այցելել Կանադա։ Կօմուրան պատասխանեց, որ ուրախութեամբ կը գայ, եթէ ուրիշ պարտականութիւններ չեն արգելի իրան։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մօսկվայի գեներալ-նահանգապետ և Պետական Խորհրդի անդամ Դուրնօվօն նշանակված է Նորին Մեծութեան գեներալ-ադիւտանտ, թողնելով նրան իր այժմեան պաշտօններում։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱՆ

29 յուլիսի

Բօրսայի դիսկօնտը	$5^1/_2$—$6^3/_4$%	»
Պետական 4% ռենտան	$85^1/_4$ —	»
I Խաղար. տոմսերը	412 —	»
II » »	311— —	»
III » »	267 $^3/_4$ —	»
Թիֆլիսի քաղաք. Կրեդիտ. Ընկ.	— — —	»
Բագուի » » »	— — —	»
Թիֆլիսի հող. բանկի 5%	— — —	»
» » » $4^1/_2$%	— — —	»
Բագուի Նաւթ. Ընկ.	433— —	»
Կասպիական Ընկ.	4975— —	»
Մանթաշեան և Ընկ.	208— —	»
Նօբէլի և ընկ.	10800— —	»

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԽԱՉԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի հաշւով. իսկ Թիֆլիսինը 58 րոպէ կամ մի ժամ առնի ուշ պէտք է հաշւել)։

	Պօստ.	Մարդ.	Արագ.	Ապր.
Բագուից դուրս գալը	4.33	12.38	1.18	5.10
Թիֆլիս հասնելը	10.43 առ.	5.51	2.22	11.10
Թիֆլիսից դուրս գալը	11.28	6.39	10...	6.58
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12.26	7.37	10.58	7.48
Բաթում հասնելը	12.31	7.8	8.16	12.42
Բաթումից դուրս գալը	5.55	10.9	9.33	
Թիֆլիս հասնելը	6.29	10.33	7.39	
Թիֆլիսից դուրս գալը	7.29	11.13	4.59	
(Թիֆլիսի ժամանակով)	8.27	12.11	5.57	
Բագու հասնելը	1.—	4.59	5.46	
Երևանից դուրս գալը	12.25			9.40
Կարսից » »	4.12			1.17
Ալէքսանդրոպոլ »	7.50			5.26
Թիֆլիս հասնելը »	5.24 առ.			3.28
Թիֆլիսից դուրս գալը	11.50 գիշ.			2.50
(Թիֆլիսի ժամանակով	12.48 գիշ.			3.48 ց.
Ալէքսանդրոպ. » »	10.50			2.44
Կարս հասնելը	2.20			6. առ.
Թիֆլիս »	4.48			8.52

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Բ. Նաւասարդեան

Վեներիկական և մաշկային հիւանդութիւններ (Պետտրիգօրսկում ընդունում է սիֆիլիսի, միզասեռական և վեներական հիւանդ)։

Пятигорскъ, домъ Померанцева. 51—50

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Ս. Գ. Տերմազանեանց

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր առաւօտեան ժամը 9—2 և երեկոյեան ժամը 3—6,

Երևանեան հրապարակ, տուն Արղութեան, բնակարան Լալայեանցի բնակարան։

Վարդուհի և Մարտիրոս Շնոռի

ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

(Անապայում, Սև ծովի ափին)

1905 թ. օգոստոսի 10-ից ընդունում է երկու սեռի հայ աշակերտներ, մատչելի պայմաններով։

Պարապմունքները կսկսեն սեպտեմբերի 1-ից։ Պէտք է դիմել՝ Анапа, Шводу.

2—3 Վ. և Մ. Տէրոյեան-Շնոռ

Ի գիտութիւն պ.պ. թարգմանիչների յայտարարվում է, որ թարգմանված և պատրաստ է տպագրութեան համար

Русова

«КАКЪ БОЛГАРЫ ДОБЫЛИ СЕБѢ СВОБОДУ»

(ա. օ.) գիրքը։ 5—5

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ Մանկավարժական Խորհուրդը սրանով յայտարարում է, որ համաձայն Թիֆլիսի քաղաքային Վարչութեան որոշման 1905 թւի մայիսի 12-ի, ներկայ աշակերտների ընդունելութեան ժամանակ գերադասութիւն կը տրվի Թիֆլիս քաղաքի քաղաքացիներին, եթէ նրանց ծնողները կը ներկայացնեն դօկումենտներ, որ նրանք մտցրված են Թիֆլիս քաղաքի քաղաքացիների ցուցակում։ Բացի սրանից դպրոց մտնել ցանկացողները բոլորն էլ պարտաւոր են ներկայացնել լիակատար մետրիքական վկայական, ծաղիկ կտրելու վկայական և ստացած ուսման վկայական։

(յուլ. 17, 24, 31, օգ. 7, 14, 21) 3—6

Արդէն լոյս է տեսել և վաճառվում է պրոֆ. Վ. Զոմբարտ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՍՕՑԻԱԼ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Գինն է 10 կոպ. (գումարով գնողներին և գրավաճառներին բաւարար զեղչ)

Դիմել՝ Թիֆլիսի գրավաճառներին և այս հասցէով. Тифлисъ, Серебряный рядъ № 21. А. Абегіанъ. 3—3

Թեհրանի, Ռաշտի, Ղազվինի և Էնզելիի հայոց երկսեռ դպրոցների համար հարկաւոր են ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ ձեռնտու պայմաններով։ Դիմել Թիֆլիս, «Մշակի» խմբագրութիւն, պ. Լեոն Բաբայեանին։ (կ. ե. հ.) 3—3

ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐ ԿՐՕՆԻ

Յատկապէս պատրաստած պետական դպրոցների համար, (Թոյլատրված հոգևոր և ուսումնարանական վարչութիւններից) աշխատասիրութիւն Եզնիկ աւագ քահ. Երզնկեանի։

I. Առաջին գրքոյկ. պատրաստական դասարանների համար «Գլխաւոր աղօթքները (իրանց բացատրութիւններով) և տօների համառօտ պատմութիւնները 5 դ. տպ. գինն է 20 կոպէկ։

II. Երկրորդ գրքոյկ. «Հին-ուխտ» (30 դասերի վերածած, ուսուցչի կրօնական—բարոյական զրոյցներով հանդերձ) 3 դ. տպ. գինն է 30 կոպէկ։

III. Երրորդ գրքոյկ. «Նոր-ուխտ» (32 դասերի վերածած, ուսուցչի կրօնական—բարոյական զրոյցներով հանդերձ) գինն 30 կոպէկ։

Գրավաճառների և ուսուցիչների համար 30% զեղչում, առանց ճանապարհածախսի։ Դիմել՝ Тифлисъ, прот. Езнику Ерзинкянцъ կամ Тифлисъ, Центральный книжкій магазинъ.

(ե.հ.շ) 3—25

Թարգմանված է և շուտով լոյս կը տեսնի

ԿԱՈՒՑԿՈՒ

1) „Возникновеніе рабочаго класса“.
2) „Рабочее движеніе въ средніе вѣка“.

Թարգմանվում են

3) Дубровскій. „Францiя, Іюль 1830 года“.
4) К. Марксъ. „Итоги 48-го года“.

3—6 հ.շ.ե. Յ. Մելքումեան

Կենտրոնական

գրավաճառանոցում, Թիֆլիսում, վաճառվում են հետևեալ գրքերը.

Աւրպես. Սարրաֆ, ողբերգութիւն 5 արար. գ. 30 կ. ճ.ծ. 13 կ.։ Շինոց, պատկեր, 30 կ. ճ.ծ. 13 կ.։ Թուլումբաջիներ, պատկեր, 10 կ. ճ.ծ. 11 կ.։ Ժառանգներ, 30 կ. ճ.ծ. 13 կ.։ Բէբրաւ Առաքելը, 25 կ. ճ.ծ. 11 կ.։ Քօռ-Եղիկ, վէպ, 30 կ. ճ.ծ. 13 կ.։ Շուշան, օպերա 3 արար. 1 ր. ճ.ծ. 20 կ.։ Երկրի ժողովածու, հ. ա. 1 ր. ճ.ծ. 20 կ., բ. հատոր 1 ր. ճ.ծ. 20 կ., գ. հատոր 1 ր. ճ.ծ. 20 կ., ե. հատոր 1 ր. ճ.ծ. 20 կ., զ. հատոր 1 ր. ճ.ծ. 20 կ.։ Խեւ Կարապետ, 1 ր. ճ.ծ. 25 կ.։

Միանուագ բոլոր գրքերը պահանջողները Թիֆլիսում ստանում են 10% զեղչ, իսկ օտարքաղաքացիները ճ.ծ. չեն վճարում. վերջինները պէտք է գինը կանխիկ ուղարկեն։ (չ)1—10

ԻՄ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

ԿՐՕՆԻ

ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ

(Թոյլատրած հոգևոր իշխանութիւնից)

I ուսուցչաց համար.

1. Ուղեցոյց Հին-ուխտի , . . 15—7
2. Ուղեցոյց Նոր-ուխտի . . . 2— 5
3. Ուսուցումն քրիստ. կրօնի Դ. հատոր 1—50
4. Ուսուցումն քրիստ. կրօնի Ե. հատոր — 50
5. Մի քանի խօսք հայ կրօնուսոյցներին — 10

II աշակերտաց համար

6. Դասատետր կրօնի Ա. տարի (11 տպ.)— 25
7. Դասատետր կրօնի Բ. տարի (10 տպ.)— 20
8. Դասատետր կրօնի Գ. տարի (8 տպ.)— 30
9. Սրբազան պատմ. Հին ուխտի (6 տպ.)— 33
10. Սրբազան պատ. Նոր-ուխտի (5 տպ.)— 40
11. Գործք առաքելոց . . . — 40

Կարելի է դիմել.

1. Ինձ—Тифлисъ, Коммерческое училище.
2. » Книжн. магаз. Гуттенбергъ.
3. » Центральная книжн. торг.

Ինձ դիմողներն ստանում են. 1) Ուսուցչաց դասագրքերի համար 35%, 2) իսկ աշակերտաց՝ 20% զեղչ (Ա. տարին 25%) Աղքատ դպրոցներին ձրի։ Սահակ քհ. Սահակեանց

(չ. ո. կ.) 1—15

Մամուլի տակ է և շուտով լոյս կը տեսնի

Ե. ՖՐԱՆԳԵԱՆԻ

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ

Բաժանորդագրութիւնը շարունակվում է

«ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ»-ը իր մէջ պարունակում է մի շարք յօդուածներ, 30-ի չափ նկարներ և բաղկացած է մօտ 300 էջից (մեծադիր)։

Բաժանորդագրութիւնը ընդունվում է 1. Թիֆլիսում՝ հեղինակի մօտ—«Հերմէս» տպարանում, 2. Ալէքսանդրոպոլում՝ պ. Աւ. Իսահակեանի մօտ, 3. Բաթումում՝ պ. Սողոմոն Յարութիւնեանի մօտ, 4. Ռոստովում՝ պ. Զաքար Ռուստամեանի մօտ (Садовая № 174), 5. Երևանում՝ պ. Սարգիս Օհանջանեանի մօտ, 6. Նոր-Նախիջևանում՝ օրիորդ Գայեանէ Սրբմաքէշեանի մօտ, 7. պ. Ջհանգիր Մէլիք Միրզայեանի մօտ, 8. Սալմաստում՝ օրիորդ Սաթենիկ Բայաթեանի մօտ (Պարսկաստան), 9. Ուրմիում՝ պ. Սենեքերիմ Տէր-Յակոբեանի մօտ, 10. Ամերիկայում՝ «Հայրենիքի» խմբագրատանը (Բօստօն), 11. Բուլղարիայում՝ «Շարժումի» խմբագրատանը (Վառնա), 12. Եգիպտոսում՝ դօկտոր Կ. Փաշայեանի մօտ (Ալէքսանդրիա)։

Յատուկ խնդրում ենք, որ յարգելի գործակալները աշխատեն մինչև օգոստոսի վերջերը անպատճառ մեզ հասցնել բաժանորդների հասցէները եւ դրամը, որպէս զի հնարաւորութիւն ունենանք ճիշդ ժամանակին ղրկել գրքերը։ Ապառիկ բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում։

Բաժանորդագինն է Ռուսաստանում 1 ր. 50 կ. Պարսկաստանում մէկ թուման. արտաս. 5 ֆր.

Մամուլի տակ է և շուտով լոյս կը տեսնի

Կ. ԿԱՈՒՑԿՈՒ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ

ԱԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Թարգմ. Գար. Գապօվեանի։

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆԱԻԱՐՏ

Ցենզւոր հայ ուսուցիչ որոնում է պաշտօն դպրոցներում. աւանդում է հայոց, ռուսաց լեզու, պատմութիւն և կրօն։ Դիմել Кишиневъ Караимскій пер. № 10, Арутюну Ордуянцу.

(հ. շ. ե.) 6—6

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆԻՑ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Երկու սեռի անձանց համար

(Баку, Прачешная, домъ Теръ-Оганесова)

Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական, եւ առեւտրական կրթութիւն եւ պատրաստել հմուտ հաշուապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատեստատներ։

Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առևտրական թուաբանութիւն և թուաբանութիւն հաշվիչի վրա. 2) Հաշուապահութիւն արդիւնաբերական, գործարանական, առևտրական և բանկային. 3) Առևտրական թղթակցութիւն. 4) Առևտրական տնտեսագիտութիւն. 5) Առևտրական և մուրհակային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի). 7) Ուսուցումն գրող մեքենայի վրա։ Ուսումն սկսվելու է սեպտեմբերի 20-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից՝ ամենայն օր կուրսերում առաւօտեան ժամը 9-ից մինչև 12-ը և երեկոյեան 4-ից մինչև 7 ժամը։

Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը (программа)—տրվում և ուղարկվում են ձրիաբար։ Օտարաքաղաքացիները դիմում են Баку, учредителю коммерческихъ курсовъ А.И. Теръ-Каспарову.

(չ. կ.) 10—30

Ս. Պետերբուրգի Ընկերութիւն „ՆԱԴԷԺԴԱ„

Թիֆլիսի բաժանմունքի գրասենեակը օգոստոսի մէկից ՏԵՂԱՓՈԽՎՈՒՄ է իշխանուհի Տարխնովի տուն (նախկին իշխ. Իրակլի) Սոլոլակսկայա և Ֆրէյլինսկայա փողոցների անկիւն, Օտտէնի դեղատուն դիմաց։ (24, 26, 28) 3—3

Գուտտենբերգ գրավաճառանոցում վաճառվում են

հետևեալ գրքերը.

Բարգէն վարդապետ, Խաչատուր արքեպս Ջուղայեցւոյ պատմութիւն Պարսից 1 ր. 25 կ.
Զոմբարտ, Տնտեսական և սօցիալ-քաղաքական հարցեր 10 կ.
Համբարձումեան, Հայոց հոգու երգերից 30 կ.
Ոբնան, Ի՞նչ է ազգութիւնը, թարգմ. Ղարագեօզեանի 20 կ.
Օսիպով, Մի ամիս Կ. Պոլսում 20 կ.
Բժ. Արծրունի, Մանկիկ, առաջին մասը 40 կ.
Բաբախանեան, Շիրվանի խաղը, պատմական զրոյց 10 կ.
Տիրացեան, Մտքեր և մտքեր, (Համբոյր մի երազ) 10 կ.
Շիրվանզադէ, Պատուի համար, դրամա 4 գործ. 60 կ.
Գրիգորեան, Մուխսի-ամի, դրամա 3 գործ. 25 կ.
Ֆրանգեան, Արհամարվածները 10 կ.
Դերենիկ, Ոչ այս աշխարհից 10 կ.
Ազրիլով, Կանանց հարցը Եապօնիայում 25 կ.
Աւրպետ, Երկերի ժողովածուի հինգերորդ հատոր 1 ռուբ.
Կօնան-Դոյլ, Բանակն ինչպէս ոգատեցի 15 կ.
Տօլստոյ, Կրէյցերեան սօնատ, թարգմ. Մ. Մն. Ղազարեանի 50 կ.
Ռիպարդսօն, Գրքերի ընտրութիւնը 60 կ.
Դր-Կիւրելի, Նոր կառք, թատերգ. 4 արարուածով 30 կ.
«Թատրօն», պատկերազարդ գրական և թատերական հանդէս, հինգերորդ տարի 2 ռուբ.
Միրզայեան, Հայ ժողովրդական երգեր, Ա. Սարերի հովին մեռնեմ, Բ. Հարբրան, Գ. Սարէն կուգայ ձիաւոր, Դ. Օյ Նազանըմ 65 կ.
Чалхушянъ Гр., Армянскій вопросъ и армянскіе погромы въ Россіи (панисламизмъ) 20 к.

Տպագրվում է և շուտով լոյս կը տեսնէ Բէլօկօնսկու «Անհատականութիւն եւ Զեմստվօ» բրօշիւրը գինը 10 կոպէկ։

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ «Гуттенбергъ» Г. Галустяну. 2—2